

MUSEUMSAVISEN

Nr. 49
Januar 2010
30. årgang

MUSEUMSFORENINGEN SØNDERSKOV

Forsøgsordning fortsætter

Gravplads genåbnet

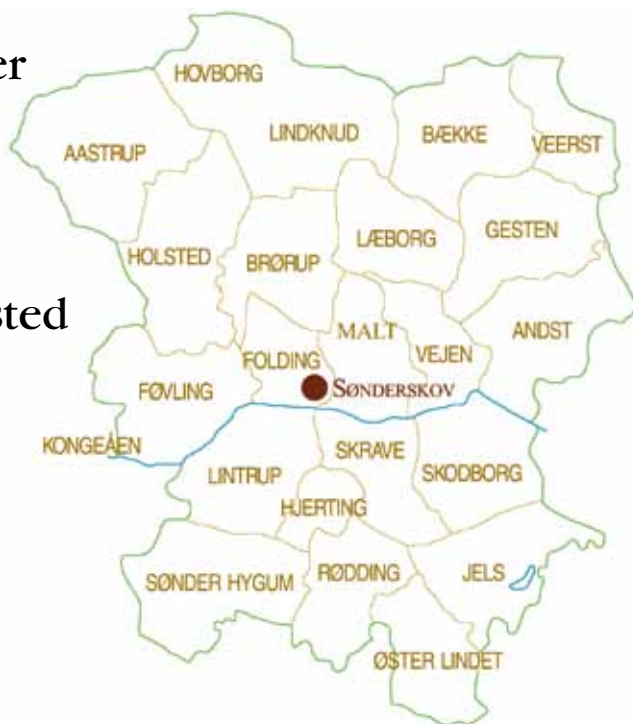
Ny bog om Poul la Cour

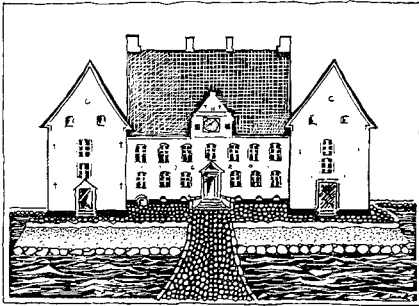
Lokalhistorisk Arkiv Holsted

Efterårsferien i 2009

Hvordan bliver man
feltarkæolog?

En museumstur på Lim-
fjordens bred

Museets åbningstider:

Tirsdag-søndag kl. 11-16.

Mandag lukket.

Kontoret er åbent hverdage 9.00-16.00.

Efter forudgående aftale med museets kontor er der også adgang for skoleklasser udenfor normal åbningstid.

Der er endvidere mulighed for at aftale gruppebesøg med introduktion og/eller omvisning også udenfor normal åbningstid.

Museet på Sønderkov

Sønderkovgårdvej 2, 6650 Brørup

Tlf. 75 38 38 66 - Fax 75 38 38 65

E-mail: post@sonderskov.dk

www.sonderskov.dk

Museets faste medarbejdere:

Museumsdirektør: Svend Aage Knudsen

Museumsinspektør: Peter Munch Jensen

Museumsinspektør: Linda Klitmøller

Bogholder: Ellen-Marie Viuff

Museumsvært: Hanne Petersen

Museumsassistent: Joan Lindberg

Rengøringsassistent: Lis Johansen

Museumstekniker: Jacob Brønd

Kultur- og Naturskolen ved Sønderkov

Kultur og naturvejleder: Janni Blank Wedderkopp

Tlf. 40 95 39 29

E-mail: jbw@sonderskov.dk

www.sonderskov.dk

Holsted - Brørup - Vejen Egnens Museumsforening blev stiftet den 6. februar 1979 med det formål at oprette og drive et kulturhistorisk egnsmuseum. Med virkning fra 2007 er museumsforeningens navn i kraft af kommunalreformen ændret til "Museumsforeningen Sønderkov". Museet og Museumsforeningen har samme bestyrelse.

Formand: Inger Bråsch Gram, Villumsvej 4, 6683 Føvling, tlf. 75 39 82 59

Medlemmer af forretningsudvalg: Andreas Bruun, Lindknud og Agner Frandsen, Ribe

Øvrige medlemmer: Verner Holm, Brørup, Ann Møller Gram, Rødding, Kirsten Lorenzen, Vejen, Klaus Hansen, Holsted; udpeget af Vejen Kommune: Bodil Baagø, Maltbæk og Margith Clausen, Sdr. Hygum

Kontingent 2009: 125,- kr. for enkeltmedlemmer og 175,- kr. for par.

Kontingentet omfatter partoutkort for årets besøg, ligesom foreningens medlemmer modtager Museumsavisen og meddelelser om aktiviteter.

Redigering: Svend Aage Knudsen, Agner Frandsen og Peter Munch Jensen
Layout: Peter Munch Jensen

“Vi tjener ind på gyngerne...”. Indtægterne fra omvisninger og entreintægterne fra særarrangementer kompenserede for indtægtstab ved indførelse af fri entre.

Forsøgsordning fortsætter

Museet indførte fra den 1. maj 2009 en forsøgsordning med fri entre til museet på alle åbningsdage indenfor normal åbningstid. Ordningen gjaldt ikke for de tre store særarrangementer, Rosenudstilling, Jul på Sønderkov, og Renæssancefestival, hvor entreen blev hævet fra 40 til 50 kr. Dog med 50% rabat på entreen til medlemmer af museumsforeningen. Samtidig hævedes omvisergebyret fra 300 til 500 kr., medens der i museumsbutikken blev ydet 10% rabat på alle varer til museumsforeningens medlemmer.

Det har været en god ordning for museet. Vi mærker bl.a., at gæster i restau-

ranten bruger museet meget mere end før. Besøgstallet på museet steg i 2009 med ca. 30% sammenlignet med 2008. Vi skal tilbage til 2004 for at finde et besøgstal på samme niveau.

Den forhøjede entre ved særarrangementerne har tilsyneladende heller ikke virket afskrækkende på publikum. Antallet besøgende ved særarrangementerne steg samlet set med ca. 200 personer. Faktisk oplevede vi det glædelige, at omvisergebyrer og entreindtægter fra særarrangementer fuldt ud kompenserede for indtægtstab ved indførelse af fri entre.

Museet har besluttet at fastholde forsøgsordningen i 2010.

Udgravningen genoptages i 2008 ved at udvide det eksisterende felt. Karen, Caroline og Kirstine afrenser den nye flade. Steen fra Frisesdabl kører rende-graver.

Gravplads genåbnet

I 1998 blev halvdelen af en gravplads fra ældre romersk jernalder undersøgt i Holsted. Årsagen var familien Lasteins anlæg af en heliport et stenkast fra Holsted gamle rådhus. Ved undersøgelsen fremkom i alt 95 grave fordelt på 4 jordfæstegrave og 91 brandgrave.

Ud fra udgravningsplanen kunne det ses, at en betydelig del af gravpladsen måtte ligge mod nord ind på SFO'ens byggelegeplads. Der var imidlertid ingen til at betale undersøgelsen af den resterende del af gravpladsen, og Museet på Sønderkov så sig derfor nødsaget til at lukke SFO aktiviteterne på arealet.

I årene efter blev der gjort forsøg på at fortsætte undersøgelsen ved fonds-midler og uddannelsesgravning for arkæologistuderende, hvilket dog ikke lykkedes. I 2004 finansierede Museet selv en mindre arkæologisk undersøgelse på byggelegepladsarealet. Formålet var i første omgang at afgrænse gravpladsen mod nord. Ved undersøgelsen fremkom flere jordfæstegrave og brandgrave, men afgrænsningen blev ikke fundet.

Endelig lykkedes det i 2007 og det efterfølgende år 2008 at få gennemført uddannelsesgravning på gravpladsen.

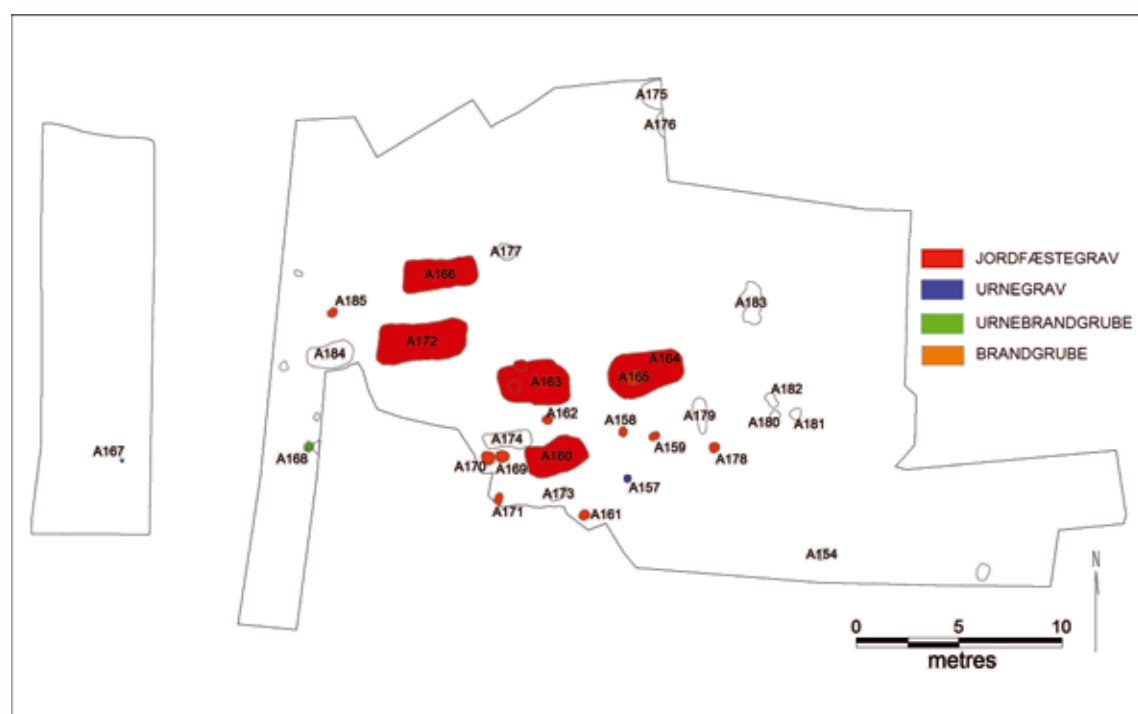
Det var med studerende fra klassisk og forhistorisk arkæologi på Københavns Universitet (Saxo Institutet). Uddannelsesgravning foregår som et led i uddannelsen til arkæolog og har en varighed på 4 uger. Der blev begge år gravet 2 uger på gravpladsen i Holsted og to uger på en igangværende bopladsudgravning.

Det var første gang, Museet på Sønderkov indgik i et sådant samarbejde, og det var med nogen spænding, vi på Holsted Station i 2007 sagde goddag til det første hold på seks studerende. Det viste sig dog at være helt ubegrundet, for det var ligesom i det efterfølgende år en flok engagerede og videbegærlige unge mennesker, som virkelig havde sat sig op til deres "første" arkæologiske udgravning.

Nu er det heller ikke spor svært at motivere de studerende med en sam-

ling grave fra tiden lige efter Kr. fødsel. I ældre romersk jernalder, d.v.s. i tiden lige efter Kr. fødsel, er gravskikken utrolig varieret i det sydlige Jylland. Ligbrændingsskikken fortsætter som i de forudgående perioder, men blot i mere varierede former. Ofte finder man, som tidligere, regulære urnebegravelser, men også simple brandgruber med ligbålsfyld fremkommer nu som noget nyt. Andre gange ses på gravpladserne en kombination af urnegrav med brandpletfyld omkring. Det er de såkaldte urnebrandgruber. Disse brændtbensgrave forekommer i et væld af kombinationer i udformningen, og især indholdet af gravgaver varierer stærkt.

Som noget nyt begravnes personer nu igen i jordfæstegrave. Alle de nævnte gravtyper findes på Sønder Holsted gravpladsen som samtidige gravtyper inden for tidsrummet 50 til 200 e.Kr.

Grave fordelt på gravtyper i feltet fra 2004 til 2008.

Området mellem de to jordfæstegrave graves væk, hvorved der kan skabes en arbejdsplads ved siden af og i niveau med selve gravlæggelserne. Kurt fra Frisesdahl kører minigraver. Set fra nord.

Sponsorstøtte

Fra 2004 til 2008 har entreprenørfirmaet Hans Frisesdahl A/S sponsoreret forbruget af maskintimer samt i 2008, hvor udgravningen blev sponsoreret med yderligere et beløb på 10.000 kr. Det er hovedsageligt gennem disse sponsoreringer, det har været muligt at genoptage de arkæologiske undersøgelser på gravpladsen – en stor tak fra museet.

En stor tak rettes også til Saxo Institut ved Københavns Universitet ved lektor Per Ole Rindel for samarbejdet omkring uddannelsesgravningen samt en tak til arkæologistuderende Gerd Bindsbøl Ravnholt, som fungerede

som assistent på udgravningen i 2007 og 2008.

Fra venstre: Kasper, Rasmus, Kirstine, Caroline, Karen og lektor Per Ole Rindel.

Jordfæstegrave fra 2008

De fire jordfæstegrave, der blev undersøgt i 1998, var opbygget af plankekister, medens de to i 2007 ligesom de to i 2008 var opbygget med bulkister - altså udhulede træstammer. Formen på kisten ses specielt i profilregistrering som et rundbundet formuldet træspor.

I 2008 blev to jordfæstegrave undersøgt, A 166 og A 172. Begge grave havde en betydelig størrelse i fladen på henholdsvis 350 x 144 og 420 x 170 cm. Fra græsoverfladen har der været 137 og 175 cm til bunden af de to grave. I begge grave har de afdøde været placeret i udhulede træstammer. Kisterne giver sig til kende ved mørke formuldede træspor, der i A 166 var 306 cm langt og 71 cm

Der graves i grav A 172, og måles højder på grav A 166. Set fra syd.

brede og i A 172 var 296 cm langt og 74 cm bredt.

I gravene blev der som sædvanlig fundet en del lerkar. I A 166 var der i alt 4 lerkar, en jernkniv og et uidentificeret metalstykke. I A 172 var der i alt 5 lerkar, en jernkniv, et ringformet spænde samt to uidentificerede metalgenstande. Lerkarrene i A 166 stod stort set hele, men revnede i godset, medens lerkarrene i A 172 var klappet fuldstændig sammen

Det første lerkar i grav A 166

under jordtrykket. Sandsynligvis er selve kisten på et tidspunkt bristet sammen på én gang, og det har medført store skader på gravinventaret.

Alle lerkarrene i A 172 blev taget op i præparat til senere nænsom undersøgelse på Konserveringscentret i Ølgod. Samtlige metalgenstande blev også optaget i præparat. De er indtil videre kun røntgenfotograferet, men er ikke undersøgt.

Der er stort set intet tilbage af de afdøde. Knoglerne er for længst gået til, og det er kun lykkedes i 2 jordfæstegrave

Lerkarrene i A 166 var placeret i østenden af graven. Nedgravningen omkring lerkarrene svarer til kistens rundbandede form. Målestokken er i alt 40 cm lang. Set fra sydvest.

Kasper og Kirstine er ved at undersøge brandgrube A 178.

fra udgravningen i 1998 at finde tandemalje bevaret.

Urnegrave

Der fremkom ingen urnegrave i 2008.

Brandgruber A 178 og A 185

Der blev undersøgt 2 brandgruber. Brandgruber er begravelser, hvor den afdøde brændes på et ligbål, og derefter bliver de brændtes ben, aske og en del af det udstyr, som har været med på ligbålet, placeret i et hul i jorden. I de to brandgruber var der spredte keramikskår, brændte knogler, trækul og aske, men ingen metalgenstande.

Status

Status på gravpladsen efter 2008 ud-

gravningen er, at der i alt er undersøgt 8 jordfæstegrave, 22 urnegrave, 13 urnebrandgruber og 69 brandgruber. I alt 112 grave.

Videre undersøgelser

En central del af gravpladsen blev undersøgt ved endnu en uddannelsesgravning i 2009, efter denne undersøgelse er der kun en del af gravpladsen tilbage under det levende hegn indtil Lasteins heliport.

Ejvind Hertz

Litteratur:

Ejvind Hertz: *Sønder Holsted - En gravplads fra ældre romersk jernalder*; Mark og Monte 1999, s. 51 til 60.

Museumsavisen, nr. 33, s. 11-19.

WIND POWER

THE DANISH WAY

From Poul la Cour to Modern Wind Turbines

The Poul la Cour Foundation 2009

Ny bog om Poul la Cour

Wind Power - the danish way

I december 2009 blev der afholdt et stort klimatopmøde i København. Her blev der sat fokus på CO₂-udslippet og vedvarende energikilder.

Dansk vindmølleindustri vugge stod i Askov. Her eksperimenterede Poul la Cour i 1890'erne med at omsætte vindenergi til elektricitet. Poul la Cour Fonden har i anledning af topmødet udgivet bogen "*Wind Power, the danish way, From Poul la Cour to Modern*

Wind Turbines". Bogen fortæller på engelsk i en række let tilgængelige artikler den danske vindmølleindustri historie fra de første spæde forsøg i Askov til nutidens havmølleparker.

Bogen kan købes på Poul la Cour Museet, www.poullacour.dk. Pris 175 kr.

Linda Klitmøller

Lokalhistorisk Arkiv Holsted holder til på 1. sal til længst til højre i denne bygning.

Lokalhistorisk Arkiv Holsted

Fra Museets side er Lokalhistorisk Arkiv Holsted blevet spurgt, om vi ville skrive lidt til museumsavisen, da vi jo er associeret med museet. Vi vil fra tid til anden komme med bidrag, men har her første gang valgt at skrive lidt om os selv, og hvad vi er.

Lokalhistorisk Arkiv Holsted er et lokalarkiv, der dækker Føvling og Holsted kirkesogne i den gamle Holsted Kommune, som efter den seneste kommunalreform blev til Vejen Kommune sammen med de gamle kommuner Brørup, Vejen og Rødding. Lokalhistorisk Arkiv Holsted hed indtil 01.01.2007 Lokalarkivet for Holsted Kommune, men tog navne-

forandring, fordi Holsted Kommune ikke eksisterer længere.

I forbindelse med navneændringen fik arkivet et logo, en tegning af "Bjøv-lundtrolden" som kunstneren Jørgen Steinicke, Holsted, har lavet og doneret til os. Logoet er vi meget glade for og

Lokalhistorisk Arkiv Holsteds logo.

I publikumsrummet er der to mikrokortlæseapparater, et mikrofilmapparat samt seks læsepladser.

anvender det alle de steder, vi kan. "Bjovlundtolden" kan ses på Holsted Kirke fra 1886, hvor den er indmuret i den vestre tårnvæg. Den stammer fra den gamle kirke i Holsted, som lå ude ved kirkegården og blev revet ned i 1884.

Arkivet blev oprettet i 1972 af en flok entusiastiske arkivfolk med kæmner Christian Carstensen i spidsen. Efter en tid blev der oprettet selvstændigt arkiv i Glejbjerg, Aastrup, og der er ligeledes oprettet selvstændigt arkiv i Hovborg. I 1992 lavede vi den første associeringsaftale med Egnsmuseet på Sønderсков, og i 2000 blev aftalen moderniseret.

Lokalhistorisk Arkiv Holsted holder til på Vestergade 17 i Holsted i den gamle Holsted Byskole. Her har vi det halve af 1. salen, hvor vi har depot samt seks læsepladser til publikum – på den ene

er der et mikrofilmapparat, som publikum kan anvende. Derudover har vi to mikrokortlæseapparater, som publikum ligeledes kan anvende.

På etagen har vi også et arbejdsrum,

Frivillige medhjælpere, Helga Schmidt og Arne Sørensen, i arkivets arbejdsrum.

hvor de frivillige medhjælpere arbejder med at registrere alle de arkivalier, som vi modtager. Alle afleveringer registreres i et registreringssystem kaldet "Arkibas", Dette er et registreringssystem udviklet til brug for lokalarkiver og bliver anvendt af de fleste arkiver.

Vi har åbent hver onsdag i tidsrummet 14.00 - 18.00, hvor man blot kan komme. Vi har også en ordning, så man kan aftale et tidspunkt, der måske passer bedre. Man kan ringe på vores telefonnummer 75 39 20 10, hvor man får at vide, hvem man skal ringe til for at aftale et tidspunkt.

Arkivets arbejdsgruppe består i øjeblikket af 9 personer, som bor i forskellige områder i dækningsområdet, hvoraf de 5 passer arkivet i åbningstiden. På det seneste har vi fået en person mere tilknyttet, der skal hjælpe med at oprette og vedligeholde en underside på museets nye hjemmeside.

Arkivet modtager og opbevarer alle slags papirer, kort, billeder, film, lyd-bånd og meget andet. Det være sig foreningsarkivalier, forretningsarkivalier, private arkivalier, kort sagt alt, der ikke er genstande. Vi er også begyndt at modtage CD'er og DVD'er. Vi har omkring 100 afleveringer om året, store som små, og vi har ca. 300 henvendelser om oplysninger mv., i de sidste par år også via e-mail.

Arkivet har i øjeblikket ca. 200 løbende hyldemeter arkivalier. Den seneste opgørelse viser, at der er knap 30.000 arkivalier fordelt på knap 3.500 arkivfondssager. Derudover har vi "Lydavisen" som er en udklippssamling, der går tilbage til oktober kvartal 1983. Lydavisen var en serviceforanstaltning for svagtseende, hvor stort som småt blev indtalt på lydbånd og rundsendt til de personer,

Et kig ind i arkivets depot.

som abonnerede på ordningen. Arkivet modtog så alle udklippene, når de var indlæst og udsendt. Da ordningen stoppede, fortsatte man med at klippe ud af aviserne og gør det fortsat. Denne samling forøges med ca. 1.000 A4-sider om året og omfatter i øjeblikket i alt 203 ringbind. Frem til og med 2003 findes et register hertil, og fra 2004 er vi begyndt at registrere udklippene i Arkibas. Vi har endvidere en næsten komplet samling af Folkebladet fra juli kvartal 1904 til udgangen af 1966.

Alle, der har lyst, er velkommen til at besøge os. Som vi skriver i vores folder om arkivet:

Hvad der er nyt i dag,
er historie i morgen
HUSK
Smid ikke gamle papirer,
protokoller eller
billeder væk
Kontakt først lokalarkivet

*Lokalhistorisk Arkiv Holsted
Vestergade 17
6670 Holsted
Tlf. 75 39 20 10
e-mail: Holsted-Lokalarkiv@mail.dk*

Der blev presset æblemost på den gammeldags presse. Medbragte æbler blev forvandlet til sol og sommer på flaske.

Efterår i forrådsindsamlingens tegn

Træer og buske har hele sommeren og efteråret igennem været tunge af frugt, olden, nødder og bær. Grene er knækket under vægten af det usædvanligt store udbytte. Det var oldenår i Danmark i 2009. Et fænomen, der ses med 4-6 års mellemrum, og 2009 var et særligt frugtbart et af slagsen. Både dyr og mennesker nød godt af naturens overflod. Der var rigeligt at samle ind og nyde i løbet af vinteren – både for skovskaden, der samler depoter af agern ind til vinter føde, og for os mennesker, der kan hyg-

ge os i vinterkulden med hjemmelavet hyldebærsaft, hjemmepresset æblemost og lækre marmelader.

Efterårsferien på Sønderskov stod i forrådsindsamlingens tegn. Der kunne presses æblemost af medbragte æbler, man kunne være med til fremstilling af saft og marmelade, der kunne bages pandekager over bål, og man kunne komme helt tæt på bierne og høre om biernes indsamling af vinterføde og se, hvad de laver om vinteren. På den gamle hjortehaves snoede stier var der efterårsløb

med spørgsmål om dyr og menneskers indsamling af forråd gennem tiderne.

I 2009 var der, som de foregående år, afsat én dag til Skolernes Fritidsordninger og to dage, hvor der var åbent for publikum. Aktiviteterne foregik alle udendørs, da de indendørs lokaler var optaget til andet formål. Vejret var dog med os. Det var tre kolde dage, men med blå himmel og et Sønderskov, der tog sig smukt ud i efterårssolen. Løvet var i gyldne farver, og parken var en fin ramme for aktiviteterne.

Der var fire aktiviteter at prøve sine kræfter med: mostpresning, biskolen, marmelade- & saftkogning og endelig pandekagebagning over bål. Ved bålpladsen nær havehuset var Kaj Lassen, Kaj Neuman og Jens Barsballe klar med mostpressen og raspemøllen. Æbler blev vasket, raspet og presset til lækker æblemest, man selvfølgelig kunne smage på med det samme. Havde man selv æbler med hjemmefra, kunne mosten tages med hjem. Det var sol og sommer på flaske - rene vitaminbomber. Ved biskolen i folkehavens sydende kunne man høre Carsten Vikjær fra Malt Herreds biavlerforening og Janni

Blank Wedderkopp fortælle om biernes forunderlige samarbejde om indsamling af vinterfoder og selv prøve at smage den vinterfoder, vi giver bierne i bytte for deres honning. Hvorfor er biavlrens beskyttelsesdragt hvid? Hvordan fik man fat i honning i stenalderen, og hvad er det bierne laver hele vinteren? Det var bare nogle af de spørgsmål, der blev talt om. Yderst kompetente damer med mange års erfaring stod for saft- og marmeladekogning. Karen Andersen, Lis Johansen og Inger Barsballe tryllede, sammen med børnene, hyldebær, blommer, mirabeller, hyben og æbler om til lækkerier, der gav røde kinder og smil på læben. Der blev skrællet og snittet, talt om gamle dages konserveringsmetoder og lært god gammeldags opførsel i køkkenet. Der var smagsprøver på de lækre produkter efter anstrengelserne ved køkkenbordet. Restaurant Herregårdskælderen ved Preben Madsen stod for pandekagebagningen, der tirsdag foregik udenfor ved bålpladsen på ringriderplænen og onsdag & torsdag flyttede ned i den lune restaurant, hvor pandekagebagningen foregik ved herregårdens oprindelige køkkenildsted.

Sommerens overskud fra buske og træer gemmes på glas og flaske. En lækker energibombe at bive frem i vinterkulden.

Spørgsmålene i efterårsløbet skulle lægge op til samtaler om forrådsindsamling i fortid og nutid for både mennesker og dyr.

Vinderen af efterårsløbet 2009 blev Lærke Simoni fra Vejen. Hun blev præmieret med en sjov og fin gave fra museumsbutikken.

Der kunne vælges lækkert fyld fra bufeten og spises pandekager ad libitum.

Efterårsløbet strakte sig over hele efterårsferien og lagde op til samtale om dyrenes indsamling af forråd, og hvordan man klarede sig vinteren igennem før fryseboksens tid. Hvad gjorde man, for at kødet ikke rådne, når efterårets slagting var overstået, og kødet skulle holde vinteren over? Blev det kogt og hængt op på loftet? Blev det gravet ned i jorden, hvor der er koldt? Eller lagde man det i tønder med salt? De rigtige besvarelser blev samlet sammen i løbet

af ugen, og en vinder blev kåret, da ferien var slut. Det var Lærke Simoni fra Vejen, der blev den heldige vinder af flotte og sjove ting fra museumsbutikken.

Der skal lyde en stor tak til Sønderskovs personale og særligt til de frivillige hjælpere, der lagde en stor indsats i at give gæsterne en god og lærerig oplevelse.

Janni Blank Wedderkopp

Det treskibede langhus fotoregistreres, efter der er foretaget indmåling af stolpesporene i overfladen. De tagbærende stolper i huset er markeret ved røde cirkler.

Hvordan bliver man feltarkæolog?

- seminarudgravning med arkæologistuderende

Københavns Universitet arrangerer hvert år et udgravningsforløb for de 2. års studerende ved Forhistorisk og Klassisk Arkæologi, hvor de studerende skal få indblik i den praktiske del af arkæologien; udgravningen.

De studerende bliver delt op i en række mindre hold hvorefter de med god velvilje fra en række danske museer sendes ud til arkæologiske udgravninger for at lære forskellige arkæologiske teknikker. Københavns Universitet sender ligeledes en seminarudgravningstutor, typisk en ældre studerende, med, der står for den primære undervisning.

I august 2009 tog fire studerende fra henholdsvis Forhistorisk og Klassisk arkæologi til Museet på Sønderkov, der også i de foregående år havde lagt hus til seminarudgravninger.

Vejen Vestermark - arkæologi fra Jernalderen

De studerendes ophold ved Museet på Sønderkov begyndte den 3. august ved en udgravning nordvest for Vejen, der af Vejen Kommune er udstykket til industri og erhverv. Det sidste år er der foretaget udgravninger på 13 ha og registreret omfattende bebyggelsespor

fra Ældre Romersk til Yngre Germansk Jernalder (cirka år 0 til cirka 650 e. Kr.). Udgravningerne ledes af udgravningslederne Anita Terp og Scott Dollar.

De seminarudgravningsstuderende fik ved hjælp af disse udgravninger muligheden for at stifte bekendtskab med det typiske arkæologiske udgravningsobjekt: Bebyggelsen. Erkendelsen af bopladsaktiviteter starter typisk ved muldafrømningen, hvor sporene efter bopladsaktiviteter som jordgravede stolper til huse og hegn, lertagningsgruber, affaldsgruber, ovne, brønde osv. fremstår mørkere mod den lyse undergrund. Den første øvelse for de studerende var derfor at erkende et tre-skibet langhus, tegne og registrere det i overfladen og foretage en fortløbende fortolkning, således at huset kunne udgraves mest hensigtsmæssigt.

Efter registrering af huset i overfladen blev alle aktivitetsspor i og omkring langhuset snittet og tegnet, hvormed det er muligt at se den oprindelige nedgravning og den efterfølgende opfyldning af denne nedgravning. På den måde er det også muligt at afgøre, hvilke aktiviteter der er tale om, og som med en vis sikkerhed kan henføres til husets funktionstid.

Udover en bedre forståelse for de arkæologiske metoder fik de studerende også deres første mulighed for at snuse til den specielle stemning, humor, omgangstone og ikke mindst solide kagetradition, der opstår blandt arkæologerne i en skurvogn.

Hamburgkultur i Jels

Efter 1½ uge ved Vejen gik turen videre til Jels, hvor udgravningsleder Martin Egelund Poulsen er ansvarlig for udgravningen af en boplads fra

Hamburgkulturen - den ældste stenalderkultur i Danmark (ca. 13.500-12.000 f. Kr.). Lokalteteten ligger nær den først erkendte Hamburg-boplads i Danmark ved Jels Oversø, der blev udgravet i 1980'erne. Mens udgravningen ved Vejen repræsenterer en af de hyppigst erkendte og udgravede objekter, repræsenterer udgravningen ved Jels et sjældent erkendt og udgravet objekt.

De første indbyggere i det senere Danmark var et nomadefolk, der bevægede sig med årstiderne og rensdyrene gennem landskabet. De korte ophold på en enkelt lokalitet, samt de generelle bevaringsforhold, betyder, at det primært er efterladte flintredskaber, der afslører deres tilstedeværelse. For at kunne erkende dem benytter man en anden udgravningsteknik end ved senere perioders lokaliteter. De studerende fik i tre dage lov til at deltage i jordafrømningen af ¼ kvadratmetre, hvorfra jorden blev vandsoldet og det fremkomne flintmateriale registreret. Denne nøje

En lettere ombygget kartoffelmaskine anvendes til vandsoldningen i Jels. Den afgravede jord køres op ad et transportbånd for at ende i et større sold.

Her er det muligt at spule jorden væk og efterfølgende sortere det fremkomne flintmateriale.

I jordfæstegraven fremkom i alt tre kar og to krukker, samt en enkelt jernkniv.

Efter at være blevet tegnet og fotograferet en sidste gang blev lerkarrene forsigtigt taget op af de studerende, mens jernkniven blev taget op i præparat af konservatorer fra Konserveringscenter Vest.

registrering af de fremkomne genstande i $\frac{1}{4}$ m² gør det muligt at skabe sig et overblik over aktiviteternes centrum og dermed den sandsynlige placering af selve bopladsen.

Udover selve udgravningerne blev der i løbet af måneden også tid til besøg. De studerende, der var indkvarteret på Vejen Idrætscenter, fik blandt andet mulighed for at besøge Konserveringscenter Vest, der er placeret i Ølgod. Her fik de et indblik i de arbejdsmetoder, konservatorerne anvender på det arkæologiske materiale, efter at dette har forladt udgravningen. Turen gik også til Museet på Sønderskov, hvor der blev givet en rundvisning i museets udstilling af museumsinspektør Svend Aage Knudsen og med efterfølgende oste-pølsebord i museets have.

Gravplads fra Romersk Jernalder

De sidste 14 dage fik de studerende mulighed for at deltage i udgravningen af den type lokalitet, mange nye arkæologistuderende drømmer om; Gravpladsen. I 1998 fremkom en gravplads fra Ældre Romersk Jernalder (0-200 e.Kr.) i forbindelse med anlæggelsen af en heliport nær Holsteds gamle rådhus. Her foretog arkæolog Ejvind Hertz i 1998 en større udgravning af gravpladsen, hvor en del af gravene blev undersøgt. I 2007, 2008 og igen i 2009 har seminarudgravningsstuderende fra Københavns Universitet haft mulighed for at deltage i mindre udgravningskampagner af 14 dages varighed på gravpladsen. I alt er der nu udgravet 73 brandgruber, 17 urnebrandgruber, 24 urnegrave og 9 jordfæstegrave.

Urnegrav. Graven registreres i profil, og herefter bliver jorden rundt om urnen fjernet helt. Gaze vikles rundt om den, og den bringes forsigtigt ind på museet.

I Ældre Romersk Jernalder ses flere forskellige gravformer på samme gravplads i form af urnegrave og brandgruber (hvor ligbålsfyldet er nedlagt direkte i en nedgravning), samt en kombination af disse i form af urnebrandgrave. Derudover ses jordfæstegrave, hvor den gravlagte er blevet stedt til hvile ubrændt. I 2009 udgravede de studerende seks urnegrave og urnebrandgruber, fire brandgruber samt en jordfæstegrav.

Den øvre del af jordfæstegraven blev udgravet ved fladeskovling, og undervejs blev nedgravningen til graven re-

Undervejs fik udgravningen besøg af skoleklasser, der var interesserede i at høre mere om udgravningen. På den måde fik de studerende også trænet deres evne til at formidle, hvilket er en vigtig egenskab for arkæologen.

gistreret ved fotografering og tegning af fladen. Da de studerende nåede ned til selve kistesporene blev det et arbejde for finere udgravningsteknikker i form af graveskeen, træspatlen og penslen. Snart kom det første kar, medgivet som gravgave, og ikke længe efter fremstod hele graven med de gravgaver, den døde havde fået med sig: I alt fem skåle og krukker samt en enkelt jernkniv.

Urnegrave og brandgruber blev udgravet ved at fjerne halvdelen af graven og registrere denne i profil. Herefter kunne resten af graven udgraves. Selve urnen i urnegravene blev indviklet i gaze og fragtet til Museet på Sønderkov, hvor det indre af urnen kunne tømmes under kontrollerede forhold, så brændte knogler og genstande ikke vil lide unødigt skade. Desværre var der ingen gravgaver i de tre urner, der nåede at blive tømt af de studerende.

En måneds intenst arbejde sluttede den 28. august. Tasker blev pakket, og der blev sagt behørigt farvel, inden turen gik tilbage til København, hvor de studerende skal starte det 3. semester af deres uddannelse. Lidt klogere på arkæologiens vigtige fundament: Den arkæologiske udgravning.

*Susan Pallesen
Seminarudgravningstutor*

Første besøg på museumsturen gjaldt Lindholm Høje lidt vest for Nørresundby med de hundredevis af stensatte grave.

En museumstur på Limfjordens bred

Tre museer i Nørresundby og Aalborg på hver sin side af Limfjorden var målet for den årlige udflugt for frivillige og medarbejdere ved Museet på Sønderkov.

Som altid havde museumsdirektør Svend Aage Knudsen på den tre timer lange tur hver vej oplysende indlæg om egnene, der passeredes.

Det smalle sted af fjorden mellem de to byer var overfartssted for den syd-nordgående trafik, og derved opstod byerne.

Første besøg - vel nok den største oplevelse - gjaldt Lindholm Høje lidt vest for Nørresundby med de stensatte grave i hundredevis. Det regnes for et af de mest markante monumenter fra

oldtiden, og hvorfra der i tilgift er en formidabel udsigt over fjorden.

For over 100 år siden var man klar over, at der på skråningerne af bakkerne ved Lindholm fandtes bevaringsværdige arkæologiske værdier under de metertykke lag af flyvesand. Men der skulle gå mange år med skiftende ejere af området, før sporene af den glemte oldtidsby Lindholm med tilhørende talrige og sjældne gravpladser nåede det bevaringsstade, det har i dag.

Et museum som gave

Området blev i 1901 skænket til Nørresundby Kommune med den klausul, at en evt. udgravning skulle ske i sam-

Et godt formidlingsbillede af livet, som det har formet sig for beboerne gennem mindst 700 år i landsbyen ved højen, får man gennem panorama-udstillinger i museumsbygningen, som Aalborg Historiske Museum åbnede i 1992.

arbejde med Nationalmuseet. I 1937 var tanken herom fremme. Men under krigen lagde tyske tropper beslag på højdedraget.

I 1952 begyndte endelig udgravningen, som beredskabsarbejde, af de tilsandede stensætninger, hvoraf der er ca. 700 fra tiden omkring år 400 til 1000.

Mange grave ligger i forskellige højder, idet de første sandede til med op til fire meter sand. De øverste frilagte har mange forskellige former - trekantede, ovale, runde og skibssætninger.

Af den tilhørende store landsby ved højens fod er kun udgravet en del med fund af lang- og grubehuse, der er blevet

Vi fik en lækker og varieret brunch i Søgaards Bryghus.

Gråbrødrekloster Museet giver et indblik i klosterlivet i Middelalderens Aalborg.

forladt i 1100-årene.

Et godt formidlingsbillede af livet, som det har formet sig for beboerne gennem mindst 700 år i landsbyen ved højen, får man gennem flotte panorama-udstillinger i den skønne museumsbygning, som Aalborg Historiske Museum åbnede i 1992. Midlerne hertil blev i 1989 skænket af cementfabrikken Portland A/S ved dens 100 års jubilæum. Det er godt med en rig sponsor!!

Museumsbesøg under jorden

Efter en lækker og varieret brunch i Søgaards Bryghus blev holdet opdelt i to før besøgene i Graabrødrekloster Museet og Aalborg Historiske Museum, der ligger i gåafstand i Algade.

Gråbrødrenes aktiviteter i Aalborg indledtes omkr. 1250, efter at de var vandret fra Tyskland over Ribe og nordpå. De prædikede om at leve i Gudstro og fattigdom og levede af gaver og tiggeri. Navnet fik de efter farven på deres kutter.

Først byggede de en mindre kirke. Denne blev nedrevet omkr. år 1300 for at give plads til en langt større og med tilhørende kloster. Det blev dog alt nedlagt allerede i 1530.

Klostrets kælderregioner blev udgravet i 1994 i forbindelse med opførelsen af et bygningskompleks. Det gav ny viden om klosteret, om byens ældste tid og om livet på handels- og håndværkerpladsen i 1. og 2. århundrede. I

koret fandtes mange begravelser, der vidnede om, hvor attraktivt det var at blive stedt til hvile i klosterkirken. Alt det fik holdene indblik i ved vandring gennem det underjordiske museum.

En billedskærer-symfoni

Det 3. besøg gjaldt Aalborg Historiske Museum, der rummer genstande og fund ikke alene fra Aalborg, men også fra Himmerland. De mange fund fra udgravningen på Lindholm Høje er samlet her.

Museets perle er "Aalborgstuen" - en sjælden bevaret renæssance-panelstue fra en købmandsgård opført 1602 og overflyttet til museet i 1897. Stuen er en sand symfoni i billedskærerkunst lige fra indgangsportalen til panelerne

udskåret i egetræ og udført i renæssancestil. Fyrretræsloftet er dog bemalet. Galskytskabet fra 1610 er mageløst med sine udskæringer og fem låger.

På alle tre museer var der tydeligt lagt stor vægt på at holde formidlingsgraden på et højt niveau - navnlig i Lindholm-museet.

Såvel på hen- som hjemturen blev der holdt kaffepauser, som søde Hanne Petersen havde sørget for at arrangere for at spare tid.

Jo, også på denne tur blev der sørget godt for deltagerne både på det kulinariske plan og på oplevelsesplanet. Tak for det!

Harald M. Jørgensen

Galskytskabet i Aalborgstuen med de mange flotte udskæringer i egetræ kan ses på Aalborg Historiske Museum. Skabet er fra ca. 1610.

De lokalhistoriske arkiver

Vi har på dette sted tidligere annonceret åbningstiderne for de lokalhistoriske arkiver i Holsted, Brørup og Vejen Kommuner. Da museets geografiske ansvarsområde nu er udvidet med den gamle Rødding Kommune, er der nu ikke længere plads til alle de lokalhistoriske arkiver i museets område. Vi har derfor valgt kun at annoncere åbningstiderne for de arkiver, der direkte hører under museet.

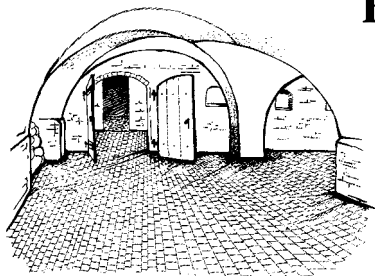
Vejen Lokalhistorisk Arkiv

Adresse: Østergade 2, 6600 Vejen
Telefon: 79 96 52 75
Email: lk@sonderskov.dk)
Leder: Linda Klitmøller
Åbningstid: Tirsdag og onsdag 9-14
Torsdag 8-12

Den første mandag i hver måned i oktober-april åbent kl. 17-20.

Lokalhistorisk Arkiv Holsted

Adresse: Vestergade 17, 6670 Holsted
Telefon: 75 39 20 10
Email: holsted-lokalarkiv@mail.dk
Leder: Klaus Hansen.
Åbningstid: Onsdag 14-18 eller efter aftale (ring på 75 39 23 28 eller 75 39 26 29).

Restaurant Herregårdskælderen

Restaurant Herregårdskælderen og Museumscaféen genåbnede 1. februar 2009 med kokken Preben Madsen som ny forpagter. Der henvises til museets hjemmeside www.sonderskov.dk, hvor telefonnummer, emailadresse og åbningstider er annonceret.